

Hmong Fabric: Development and Identity of Hmong Ethnic Group, A Case Study of Pongyang Sub-district, Maerim District, Chiang Mai Province

Jingjing Gao¹, Thepporn Mungthanee², and Tanit Toaditthep³

Department of Thai Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University, Thailand

¹E-mail: 64810037@go.buu.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-7379-5046>

²E-mail: thepporn.mu@go.buu.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0424-6564>

³E-mail: tanit@buu.ac.th, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2813-7469>

Received 15/06/2025

Revised 10/07/2025

Accepted 26/08/2025

Abstract

Background and Aims: Hmong fabrics are a form of cultural heritage that reflects the identity of the Hmong ethnic group in terms of culture, belief, lifestyle, and history. In Pong Yaeng Subdistrict, Mae Rim District, Chiang Mai Province, these textiles remain vital to the community. This study aims to (1) examine the development of Hmong fabric in this area and (2) analyze Hmong identity through the lens of fabric practices.

Methodology: This qualitative study collected data through observation, in-depth interviews, and focus group discussions with 40 purposively and accidentally selected informants. We analyzed data using descriptive analytical methods.

Results: (1) Hmong fabric in Pong Yaeng has undergone continuous development between 1987 and 2024 in terms of materials, techniques, patterns, usage, and transmission. For instance, there has been a shift from locally woven hemp fabric to factory-produced materials, and embroidery designs and color schemes have been adapted to meet market demands. (2) serves as a crucial medium for constructing, expressing, and negotiating the Hmong ethnic identity across various dimensions, including cultural, historical, ethnic, social, economic, gender, aesthetic, and spiritual. The fabric acts as a central symbol that bridges the past with the present and reflects the dynamic nature of identity in contemporary settings.

Conclusion: Hmong fabrics in Pong Yaeng are living cultural objects that reflect the community's adaptation to changing contexts while maintaining core values and generating new identity meanings.

Keywords: Hmong Fabric; Development of Hmong Fabric; Identity of the Hmong Ethnic Group

ผ้าม้ง : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กรณีศึกษาตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

Jingjing Gao¹, เทพพร มั่งธานี² และ ธนิต โตดิเทพย์³

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: ผ้าม้งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทั้งในด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ผ้าม้งยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนในหลากหลายมิติ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) วิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในพื้นที่ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีการวิจัย: การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจงและแบบบังเอิญ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้ผลิตผ้าม้งจำนวน 5 คน 2) กลุ่มผู้ที่ค้าขายผ้าม้งจำนวน 10 คน 3) กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง จำนวน 15 คน 4) กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปีจำนวน 5 คน 5) กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 คน และ 6) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ และโทรศัพท์มือถือ ข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นสำคัญ วิเคราะห์ตามช่วงเวลา และเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและความหมายที่สะท้อนผ่านผ้าม้งในมิติต่าง ๆ อย่างครอบคลุม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย: 1) ผ้าม้งในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องระหว่างปี พ.ศ. 2530–2567 ทั้งในด้านวัสดุ เทคนิค ลวดลาย การใช้งาน และการสืบทอด เช่น ผ้าม้งยุคก่อนมีการปรับเปลี่ยนจากวัสดุพื้นบ้านเป็นวัสดุสมัยใหม่ ผ้าม้งมีการปรับลวดลาย สี และเทคนิคให้ตอบสนองตลาด ขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์เดิม ส่วนผ้าม้งเขียนเทียนมีพัฒนาการเชิงสร้างสรรค์โดยยังคงภูมิปัญญาดั้งเดิม 2) ผ้าม้งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้างแสดงออก และต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลากหลายมิติ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ โดยมีผ้าม้งเป็นศูนย์กลางที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และสะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ในบริบทร่วมสมัย

สรุปผล: การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าผ้าม้งในตำบลโป่งแยงมิใช่เพียงสิ่งทอในชีวิตประจำวัน แต่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งสะท้อนการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายรัฐที่เปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งแสดงให้เห็นความสามารถของชาวม้งในการธำรงคุณค่าเดิมและสร้างความหมายใหม่ของอัตลักษณ์ในโลกยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ผ้าม้ง; พัฒนาการของผ้าม้ง; อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

บทนำ

งานวิจัยนี้มีจุดเริ่มต้นจากการตระหนักถึงบทบาทของ “ผ้าม้ง” ในฐานะตัวแทนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยเฉพาะกลุ่มม้งลายในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กลุ่มม้งลายได้ตั้งถิ่นฐาน

และสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้า ปักผ้า และเขียนเทียนมาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 100 ปี ตำบลโป่งแยง ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน โดยเป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งถึง 5 หมู่บ้าน นับเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีชุมชนม้งหนาแน่นที่สุดในประเทศไทย อีกทั้งยังมี “กลุ่มการเรียนรู้การทอผ้าม้ง” ซึ่งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ผ้าม้งกลุ่มเดียวในประเทศไทยที่ดำเนินการในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ และยังคงรักษากระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ผิดกับหลายพื้นที่ที่กระบวนการดั้งเดิมเริ่มสูญหายหรือถูกลดทอน นอกจากนี้ กลุ่มทอผ้าในพื้นที่ยังได้รับการสนับสนุนจากราชสำนัก ภาครัฐ มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย และสื่อมวลชน ทำให้ผ้าม้งจากตำบลโป่งแยงได้รับการพัฒนาและเผยแพร่ในวงกว้าง ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ความต่อเนื่องของการสืบทอดผ้าม้ง พร้อมกับโครงสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและการสนับสนุนจากภายนอก ทำให้ผ้าม้งในพื้นที่นี้มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นกว่าพื้นที่อื่นที่มีกลุ่มม้งอาศัยอยู่ ผ้าม้งจึงไม่เพียงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ ทั้งในมิติด้านวัฒนธรรม สังคม และชาติพันธุ์ ในบริบทของสังคมร่วมสมัยอย่างชัดเจน ตามแนวคิดของ Hall (1997) วัฒนธรรมคือกระบวนการสร้างความหมายร่วมที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจต่อโลกและตนเอง ส่วน Sun (1998) เห็นว่าอัตลักษณ์เกิดจากจิตสำนึกร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ และ อภิญา เพื่องฟูสกุล (2546) อธิบายว่าอัตลักษณ์เป็นพลวัตที่เปลี่ยนตามบริบทสังคมและการนิยามตนเองภายใต้เงื่อนไขทางวัฒนธรรม ดังนั้น ผ้าม้งในฐานะวัตถุทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องใช้ แต่ยังเป็นเครื่องมือบันทึกความทรงจำของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในกรณีของชาวม้งที่ไม่มีระบบอักษร ลวดลายและรูปแบบผ้าจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ และคติความเชื่อในรูปแบบที่เข้าใจร่วมกันในชุมชน

ผ้าม้งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยมีพัฒนาการยาวนาน โดยมีต้นกำเนิดจากจีนและเริ่มอพยพเข้าประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2400 (สมัย สุนทรธรรม, 2541) เมื่อเข้าสู่สังคมไทย ผ้าม้งได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังทศวรรษ 2540 ที่เริ่มได้รับความสนใจจากภายนอก การผลิตผ้าม้งในชุมชนมีทั้งเพื่อใช้ภายในและจำหน่ายภายนอก จึงสะท้อนทั้งอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มและการปรับตัวต่อกระแสวัฒนธรรมร่วมสมัย ตำบลโป่งแยงเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มม้งอาศัยอยู่หนาแน่น และมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐและสถาบันการศึกษา ส่งผลให้เกิดการส่งต่อวัฒนธรรมผ้าม้งอย่างต่อเนื่อง ผ้าม้งในพื้นที่นี้จึงมีคุณค่าทั้งเชิงศิลปะและเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนประวัติศาสตร์ ความเชื่อ บทบาททางสังคม และรสนิยมของชาวม้ง จากการศึกษาภาพถ่ายชุดการแต่งกายของชาวม้งในช่วงทศวรรษ 2500 ที่ปรากฏในเอกสารบันทึกภาคสนาม รายงานวิจัย และหนังสือเกี่ยวกับชาติพันธุ์ พบว่าผ้าม้งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากยุคปัจจุบัน ทั้งในด้านลวดลาย เทคนิคการปัก การใช้สี และโครงสร้างเสื้อผ้า ซึ่งสะท้อนรูปแบบการแสดงอัตลักษณ์ในบริบทดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เอกสารเหล่านี้ไม่เพียงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ยังชี้ให้เห็นถึงพลวัตของอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนตามยุคสมัย โดยเฉพาะในช่วงหลังทศวรรษ 2540 ที่ผ้าม้งเริ่มได้รับการเผยแพร่และยอมรับในวัฒนธรรมกระแสหลัก ดังเช่นกรณีในปี พ.ศ. 2562 และ 2563 ที่สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ พระบรมราชินี ทรงฉลองพระองค์ด้วยลวดลายผ้าม้งในโอกาสสำคัญต่อเนื่องกันสองปี ซึ่งสะท้อนการยอมรับผ้าม้งในฐานะสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ระดับชาติ

จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง แม้งานวิจัยที่ผ่านมาเน้นด้านศิลปะ ความเชื่อ หรือบทบาททางเพศ แต่ยังไม่มีการศึกษาผ้าม้งทั้งสามประเภทควบคู่กับอัตลักษณ์หลากหลายมิติอย่างครอบคลุม งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาพัฒนาการของผ้าม้งระหว่างปี พ.ศ. 2530–2567 และวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมิติต่าง ๆ เพื่อเข้าใจพลวัตของอัตลักษณ์ภายใต้บริบทของสังคมไทยร่วมสมัย และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผ้าม้งกับการแสดงตัวตนในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ การที่ผ้าหม้งปรากฏในพิธีการระดับชาติ เช่น กรณีที่สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดาฯ ทรงฉลองพระองค์ด้วยลวดลายผ้าหม้ง ถือเป็นสัญลักษณ์เชิงนโยบายวัฒนธรรมที่สะท้อนการยอมรับผ้าหม้งในฐานะมรดกชาติพันธุ์ระดับรัฐ ซึ่งเปิดพื้นที่ต่อรองใหม่ระหว่างอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับอัตลักษณ์ไทยร่วมสมัย งานวิจัยนี้จึงเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงระดับชุมชนกับแนวนโยบายของรัฐไทยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือจำกัดอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าหม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์หม้งผ่านผ้าหม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

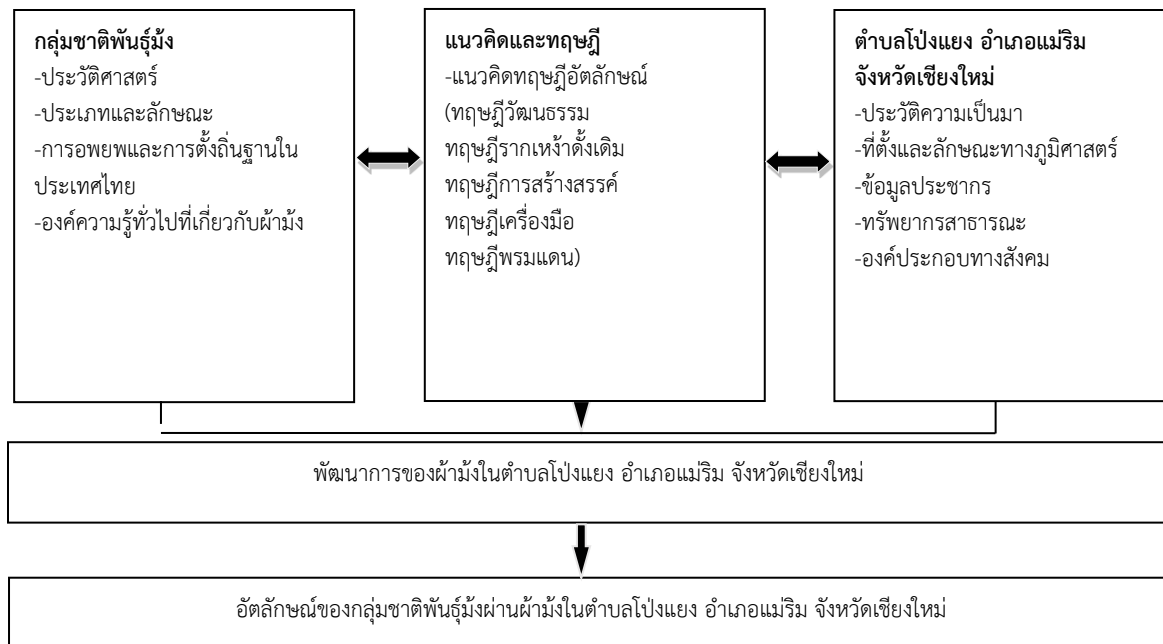
การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการทบทวนวรรณกรรมพื้นฐานไว้ 5 หัวข้อ ได้แก่ 1) **ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์หม้ง** พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์หม้งมีประวัติศาสตร์ยาวนาน โดยอพยพครั้งใหญ่ 5 ครั้งจากถิ่นกำเนิดในจีนสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศที่สามทั่วโลก (Shi, 2006) 2) **ประเภทและลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์หม้ง** พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์หม้งมีความหลากหลายทั้งสายพันธุ์ ภาษา การแต่งกาย และลักษณะนิสัย โดยในประเทศไทยแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ หม้งลายและหม้งขาว (สมัย สิทธิธรรม, 2541) ซึ่งมีเอกลักษณ์แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น 3) **การอพยพและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย** พบว่า กลุ่มชาวหม้งเริ่มอพยพเข้าประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2400 ผ่าน 3 เส้นทางหลัก และตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงใน 14 จังหวัดภาคเหนือ (สมัย สิทธิธรรม, 2541) 4) **องค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับผ้าหม้ง** พบว่า ผ้าหม้งในพื้นที่สาธารณรัฐประชาชนจีน เช่น กุ้ยโจว หูหนาน ยูนนาน ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอ ปัก และเขียนเทียน โดยมีลวดลาย เทคนิค และวัสดุที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ลวดลายผ้าปักสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ลายเรขาคณิต ลายสัตว์ และลายพืชพรรณ ส่วนผ้าเขียนเทียนสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ลายเรขาคณิตและลายธรรมชาติ ในพื้นที่ประเทศไทย พบลวดลายผ้าปักหม้ง 22 แบบ และลวดลายผ้าเขียนเทียน 13 แบบ ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับลวดลายในพื้นที่จีน ได้สะท้อนความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและรากเหง้าร่วมกัน 5) **การเปรียบเทียบผ้าหม้งระหว่างประเทศไทยกับประเทศต้นกำเนิด** จากการเปรียบเทียบผ้าหม้งในบริบทประเทศไทยกับประเทศต้นกำเนิดอย่างจีนในด้านรูปแบบ ลวดลาย เทคนิคการผลิต และความหมายเชิงสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ทั้งสองประเทศยังคงสืบทอดผ้าหม้ง 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ผ้าทอ ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน แม้มีความต่างในด้านวัสดุและขั้นตอนบางประการ ในด้านลวดลาย ทั้งสองฝ่ายมีรากร่วมกันในลายเรขาคณิต ลายสัตว์ และลายพืชพรรณ โดยผ้าหม้งไทยมีลวดลายคล้ายคลึงกับกลุ่มหม้งในยูนนาน ส่วนจีนมีความหลากหลายมากกว่า โดยเฉพาะลายสัตว์ที่เด่นชัด ด้านเทคนิค ผ้าหม้งจีนมีการปักที่ซับซ้อนกว่า เช่น การปักซ้อนลายและปักไล่เฉดสี ขณะที่ไทยมักใช้เทคนิคเรียบง่าย เช่น ปักไขว้และปักทึบ ซึ่งสอดคล้องกับระบบการผลิตในครัวเรือน ในด้านความหมายทางสังคมวัฒนธรรม ผ้าหม้งไทยถูกปรับใช้ตอบสนองการท่องเที่ยวและนโยบายรัฐมากขึ้น ส่วนจีน แม้ยังคงมีบทบาทในพิธีกรรมดั้งเดิม แต่การผลิตในระบบอุตสาหกรรมอาจส่งผลกระทบต่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ในระยะยาว 6) **ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์หม้งในตำบลโป่งแยง** พบว่า ภายในตำบลโป่งแยงมีหมู่บ้านหม้ง 5 แห่งที่ ยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ และงานหัตถกรรม โดยเฉพาะหลังปี พ.ศ. 2512 ที่ใน

หลวงรัชกาลที่ 9 เสด็จฯ เยือนพื้นที่และส่งเสริมการพัฒนา ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวม้งในพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบท

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์เป็นแนวคิดหลักในการศึกษา โดยสรุปได้ว่า อัตลักษณ์มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ มีสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นผ่านบริบทต่าง ๆ Hall (2019) ระบุว่าอัตลักษณ์เป็น “กระบวนการที่ถูกสร้างขึ้น” ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามบริบททางประวัติศาสตร์และสังคม และโซติกา ศรีประเสริฐ (2554) เสริมว่าอัตลักษณ์เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ในมิติของเวลาและวัฒนธรรมข้ามพรมแดน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมและโลกาภิวัตน์ ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์มาประยุกต์ผ่าน 5 แนวทาง ได้แก่ 1) ทฤษฎีวัฒนธรรม (Cultural Theory) ที่อธิบายชาติพันธุ์ผ่านความแตกต่างทางวัฒนธรรม Naroll (1964) 2) ทฤษฎีรากเหง้าดั้งเดิม (Primordialism) ที่เน้นอัตลักษณ์จากเชื้อชาติ ภาษา และความเชื่อดั้งเดิม Geertz, (2000) 3) ทฤษฎีการสร้างสรรค์ (Constructivism) ที่มองอัตลักษณ์เป็นผลจากกระบวนการสร้างทางสังคม (Weber, 2010) 4) ทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) ที่เน้นการใช้อัตลักษณ์เป็นเครื่องมือทางการเมือง (Cohen, 2017) และ 5) ทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory) ที่เน้นบทบาทของพรมแดนทางสังคมในการรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่ม (Barth, 2014) โดยการบูรณาการทั้ง 5 ทฤษฎีนี้ช่วยให้สามารถวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในมิติต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนและวิธีการศึกษาดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาเรื่องผ้าไหม : พัฒนาการและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและเชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อศึกษาพัฒนาการของผ้าไหมและวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในพื้นที่ศึกษา

หน่วยที่ใช้ในการวิจัย

1) ผ้าไหม: ศึกษาผ้าทอทุกชิ้น ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียนของกลุ่มม้งลายในตำบลโป่งแยงที่ผลิตระหว่างปี พ.ศ. 2530-2567

2) ข้อมูลภาคสนาม: จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 40 คน แบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม (5 คน) ให้ข้อมูลด้านวัสดุ เครื่องมือ และกระบวนการผลิต กลุ่มผู้ที่ค้าขายผ้าไหม (10 คน) ให้ข้อมูลด้านประเภทสินค้าและพฤติกรรมตลาด กลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าไหม (15 คน) ให้มุมมองเกี่ยวกับบทบาท ความเชื่อ และคุณค่าของผ้าไหม กลุ่มชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี (5 คน) ให้ข้อมูลด้านประวัติ ลวดลาย เทคนิค และการเปลี่ยนแปลง ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน (3 คน) ให้ข้อมูลด้านประวัติชุมชนและบทบาทผ้าไหมในสังคม และกลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านจำ (2 คน) ให้ข้อมูลด้านการส่งเสริม การอนุรักษ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงและแบบบังเอิญตามความเหมาะสมจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัย

1) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร: ใช้เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ทั้งจากประเทศไทย จีน และต่างประเทศ เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าไหม ลวดลาย และแนวคิดอัตลักษณ์ เพื่อเป็นกรอบในการตั้งคำถาม วิเคราะห์ภาคสนาม และเชื่อมโยงทฤษฎี

2) การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม: ลงพื้นที่หมู่บ้านม้ง 5 แห่งในตำบลโป่งแยง ได้แก่ บ้านแม่สาใหม่ บ้านบวกจั่น บ้านบวกเตย บ้านผานกกก และบ้านแม่สาโน้ย ใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและเชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อย โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ และโทรศัพท์มือถือ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไหม สภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชีวิตประจำวันที่สำคัญ ซึ่งครอบคลุม และอิ่มตัว

วิธีการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัย

ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มา 3 ด้าน ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากช่วงเวลาและบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อประเมินความสอดคล้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น การสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร และการซักถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีกครั้งหลังการวิเคราะห์ เพื่อเสริมความถูกต้องและความลึกของข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนหลักตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1) พัฒนาการของผ้าไหม: ข้อมูลจะถูกจัดเรียงตามช่วงเวลาปี พ.ศ. 2530–2567 เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านวัสดุ เทคนิค และบทบาทของผ้าไหม โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ภาพถ่าย และเอกสาร ประกอบการวิเคราะห์รายละเอียดให้ครบถ้วน

2) อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าไหม: ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ 5 ทฤษฎี ได้แก่ วัฒนธรรม รากเหง้าดั้งเดิม การสร้างสรรค์ เครื่องมือ และพรมแดน วิเคราะห์อัตลักษณ์ในมิติต่าง ๆ เช่น วัฒนธรรม สังคม ชาติพันธุ์ และสุนทรียะ โดยอ้างอิงข้อมูลภาคสนามและเอกสาร เพื่อสร้างความเข้าใจที่ครอบคลุมและสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่

วิธีการนำเสนอข้อมูลของการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยโดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) พร้อมภาพประกอบ เรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีชุมชนม้งกระจุกตัวใน 5 หมู่บ้านหลัก และยังคงมีการผลิตผ้าไหมในระดับชุมชน กลุ่มเป้าหมายภาคสนามประกอบด้วย 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม กลุ่มผู้ค้าผ้าไหม กลุ่มผู้ใช้ผ้าไหม กลุ่มชาวบ้านอายุมากกว่า 50 ปี กลุ่มผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2566 ถึงกรกฎาคม 2567 โดยใช้การสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม แล้ววิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์หลักสองประการ ได้แก่ การศึกษาพัฒนาการของผ้าไหม และการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยใช้กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดผลการวิจัยต่อไปนี้

1. พัฒนาการของผ้าไหมในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การสัมภาษณ์ใน 5 หมู่บ้านม้ง ตำบลโป่งแยง พบว่าชาวม้งยังคงสืบทอดการผลิตผ้าทอโยกยั้ง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียนที่มีบทบาททางวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต งานวิจัยจึงศึกษาพัฒนาการของผ้าทั้งสามในด้านวัสดุ เครื่องมือ ลวดลาย สี เทคนิค การใช้งาน และการสืบทอด ระหว่างปี พ.ศ. 2530–2567 ภายใต้บริบทสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง

ผ้าทอโยกยั้ง พบว่า ตลอดช่วง พ.ศ.2530–2567 ผ้าโยกยั้งของชาวม้งในตำบลโป่งแยงได้ปรับตัวจากการผลิตในครัวเรือนไปสู่การใช้วัสดุและเครื่องมือสมัยใหม่ โดยเฉพาะหลังจากที่ภาครัฐประกาศห้ามปลูกต้นกัญชง ส่งผลให้ชาวบ้านยุติการปลูกแบบดั้งเดิม เช่นที่ผู้ผลิตรายหนึ่งของกลุ่มทอผ้าดาม่วงในบ้านแม่สาน้อยเล่าว่า “ตอนนั้นยังปลูกต้นกัญชงแบบส่วนตัวได้อยู่ แต่พอช่วงหลัง ๆ มีเจ้าหน้าที่จากรัฐบาลมาบอกว่าห้ามปลูกแล้วนะ เพราะมันผิดกฎหมาย” (ผู้ผลิตผ้าไหม 3, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567) แม้จะไม่สามารถปลูกเองได้ แต่บางกลุ่มยังคงพยายามรักษากระบวนการผลิตแบบดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน โดยใช้ใยจากโรงงานร่วมด้วย ตามที่สมาชิกของกลุ่มดาม่วงได้กล่าวว่า “ตอนนี้เหลือแค่กลุ่มเรากลุ่มเดียวที่ยังทอผ้าโยกยั้งคะ...แต่โยกยั้งจากโรงงานเราก็ซื้อเหมือนกัน” (ผู้ผลิตผ้าไหม 2, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2567) ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้ผลิตยังพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอให้สอดคล้องกับตลาด ทั้งในด้านดีไซน์และรูปแบบ เช่น เสื้อกลุ่ม กระโปรง รองเท้า หรือกระเป๋า ที่ยังคงเอกลักษณ์

ความเป็นมั่งไว้ ตามที่ประธานของกลุ่มดาวมั่งได้เล่าว่า “ตอนนั้นนอกจากกระโปรงแล้วนะพวกเรายังทำเสื้อผ้าแบบใหม่...ทุกอย่างก็ยังเป็นแบบมั่ง แต่เพิ่มดีไซน์ที่ทันสมัยขึ้นค่ะ เพราะหมู่บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยว” (ผู้ผลิตผ้ามั่ง 1, สัมภาษณ์, 27 มีนาคม 2566) ผ้าทอใยกล้วยจึงยังคงเป็นสื่อสะท้อนอัตลักษณ์ที่หลอมรวมภูมิปัญญาดั้งเดิมกับบริบทใหม่ทางเศรษฐกิจและกฎหมายอย่างสมดุล ดังภาพและตารางต่อไปนี้ ดังภาพและตารางต่อไปนี้

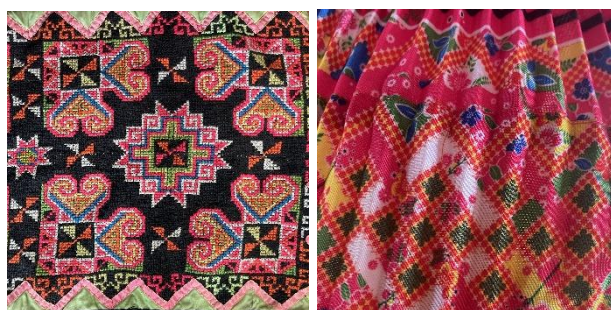
ภาพที่ 2-3 ผ้าใยกล้วยซึ่งทอด้วยกี่เอว (ซ้าย) และเครื่องจักร (ขวา) ในตำบลโป่งแยง

ตารางที่ 1 พัฒนาการของผ้าทอใยกล้วย

ช่วงเวลา	วัสดุ	เครื่องมือและเทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ประมาณปี พ.ศ. 2530	ปลูกกล้วยเอง ใ้ย ธรรมชาติจากภูเขา ทอด้วยมือในชุมชน ลดค่าใช้จ่าย	ใช้กี่เอว ทอแบบดั้งเดิม ถ่ายทอดภายในครอบครัว ผู้หญิงมีบทบาท	ใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรม เช่น กระโปรงเขียนเทียน	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง
ปี พ.ศ. 2540–2555	ใช้กล้วยลดลงจากผลกฎหมาย หันมาใช้ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่	เริ่มใช้เหล็ก เครื่องกรอเส้น เส้นใยสำเร็จรูป เพิ่มความหลากหลาย	ยังคงใช้งานในบางพิธี และเริ่มมีการผลิตเพื่อค้าขาย	วิถีชีวิตที่สะดวกขึ้น ทำให้ชาวเมืองทอผ้าน้อยลง
ปี พ.ศ. 2555–2567	ใช้ใยกล้วยสำเร็จรูปและวัสดุอื่น เช่น ผ้าฝ้าย ผ้ากำมะหยี่ ผสมวัสดุใหม่และเก่า	ตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อจำหน่าย ผสมเครื่องมือใหม่กับแบบดั้งเดิม	ใช้ผลิตสินค้าเชิงพาณิชย์ เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของที่ระลึก ผสมดีไซน์ใหม่	เหลือเพียงกลุ่มทอผ้าเดียวในตำบล และมีเพียงไม่กี่คนที่ยังทอผ้าแบบดั้งเดิม

ผ้าปักมั่ง พบว่า ระหว่างปี พ.ศ.2530–2567 ผ้าปักมั่งในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านวัสดุ เครื่องมือ เทคนิค ลวดลาย การใช้งาน และการถ่ายทอด โดยมีการปรับเปลี่ยนวัสดุจากด้ายฝ้ายเป็นไหมพรม และใช้ผ้าตารางที่ปักง่าย ราคาถูก และให้ลวดลายชัดเจนขึ้น ผู้ผลิตในบ้านบวกละเตยระบุว่า “ไหมพรมหาง่าย ราคาถูก และปักเร็วกว่า...ผ้าปักเดี๋ยวนี้นี้รู้ให้ปัก...ปักง่ายกว่า” (ผู้ผลิตผ้ามั่ง 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567)

ขณะเดียวกัน แม้จะนำจักรเย็บผ้าและเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในบางขั้นตอน เช่น การเย็บเสื้อหรือปกลดลายทั่วไป แต่เทคนิคปักไข้อย่างคงใช้มือเพื่อรักษาความประณีตดั้งเดิม ในด้านการถ่ายทอด ชุมชนได้ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้การปักผ้าผ่านกิจกรรมในโรงเรียน โดยเน้นย้ำความสำคัญของวัฒนธรรมม้ง ตามที่ผู้อำนวยการจองโรงเรียนบ้านบวกจั่นได้เล่าว่า “เราอยากให้เด็ก ๆ ได้รู้ว่าวัฒนธรรมของม้งมีความสำคัญ...การปักผ้า...คือสิ่งที่อยู่กับม้งมาตลอด” (เจ้าหน้าที่ 2, สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2566) นอกจากนี้ ลวดลายผ้าปักยังแสดงถึงการสืบทอดและปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ โดยคงไว้ซึ่งลายดั้งเดิม เช่น ลายกันหอย ลายตีนไก่ ลายดาว ลายกากบาท ลายดอกเย้า และเปิดรับลวดลายใหม่จากสัตว์ ดอกไม้ และวัฒนธรรมจีน สะท้อนความสามารถของชาวม้งในการรักษารากเหง้าควบคู่กับการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ ดังภาพตารางต่อไปนี้

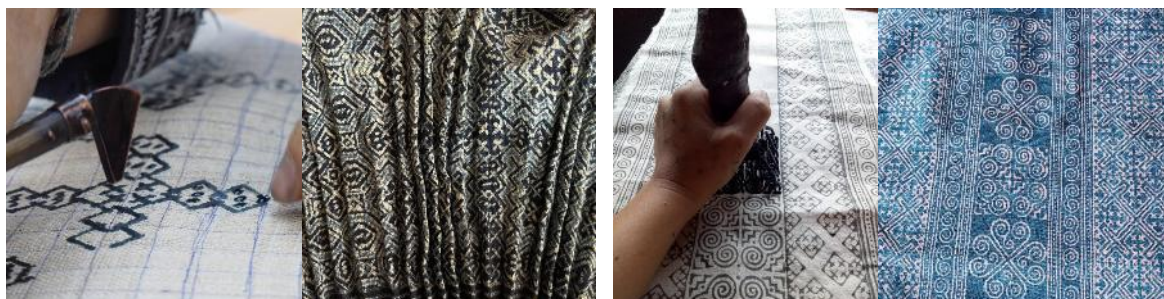
ภาพที่ 4-5 ผ้าปักมือ (ซ้าย) และผ้าพิมพ์ลาย (ขวา) ในตำบลโป่งแยง

ตารางที่ 2 พัฒนาการของผ้าปักม้ง

ช่วงเวลา	วัสดุและเครื่องมือ	ลวดลายและสี	เทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ประมาณ ปี พ.ศ. 2530	ใช้ด้ายฝ้ายและผ้าทอมือ เช่น ผ้าฝ้ายและผ้าใยกล้วยปักด้วยมือโดยใช้เข็มและกรรไกร ถักถอดผ่านกรอบครีว	ลายธรรมชาติ ดาราศาสตร์ และเรขาคณิต เช่น ลายกันหอย ตีนไก่ ดาว และลายกากบาท ใช้สีพื้นฐานจากท้องถิ่น	ใช้ปักไขว้ ปักแปะผ้า และปักทึบ โดยใช้มือ	ใช้ในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรม เช่น ปีใหม่ งานแต่งงานศพ	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง
ปี พ.ศ. 2540–2550	เริ่มใช้ไหมพรม ราคาถูก ผ้าตาตาง เครื่องประดับ	ลวดลายซับซ้อนขึ้น เพิ่มเส้นและตำแหน่ง สีสัน ความหลากหลาย	ใช้เทคนิคเดิมร่วมกับผ้าสำเร็จรูปเพื่อลดเวลา	เริ่มเข้าสู่ตลาดเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในหมู่บ้านแม่สา	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง

ช่วงเวลา	วัสดุและเครื่องมือ	ลวดลายและสี	เทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
	และเครื่องจักร เช่น จักรปัก	โดยเฉพาะใน กลุ่มคนรุ่นใหม่		น้อยและแม่สา ใหม่	
ปี พ.ศ.2550- 2567	ผสมผสาน เทคนิคดั้งเดิม กับเครื่องมือ สมัยใหม่ เช่น จักรปักและการ พิมพ์ลาย	สร้างลายใหม่ จากธรรมชาติ และวัฒนธรรม อื่น สืบได้รับ อิทธิพลจาก แฟชั่นและ ตลาด	ปรับให้เข้ากับ ตลาด ใช้เทคนิค ดั้งเดิมควบคู่ เครื่องมือ สมัยใหม่	ยังใช้ในงานปี ใหม่ ผสมแฟชั่น สมัยใหม่ แม้ จักรปักช่วยลด เวลา ผ้าปักมือ ยังมีคุณค่า	รวมกลุ่มผู้หญิง ในชุมชนเพื่อ ผลิตและพัฒนา บูรณาการศิลปะ การปักใน โรงเรียน ปรับ รูปแบบให้เข้า กับยุคสมัย

ผ้าเขียนเทียนม้ง พบว่า ระหว่างปี พ.ศ.2530-2567 ผ้าเขียนเทียนของชาวม้งในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการต่อเนื่อง ทั้งด้านวัสดุจากผ้าทอมือและสีสังเคราะห์ชาติสู่การใช้ผ้าโรงงาน หม้อละลายไฟฟ้า และแม่พิมพ์สำเร็จรูป โดยยังมีบางครัวเรือนรักษาวินัยดั้งเดิมไว้ ลวดลายพัฒนาจากแบบดั้งเดิม เช่น ลายตาเพชร ลายภูเขา ลายตีนไก่ และลายเม็ดข้าวเปลือก ไปสู่ลายร่วมสมัย เช่น ลายกันหอย ลายดาว ลายหูเสือ รวมถึงลายดอกไม้ สัตว์ และแถวลัทธิที่สะท้อนวัฒนธรรมภายนอก แม้บางกระบวนการเปลี่ยนไป แต่การผลิตแบบดั้งเดิมยังมีอยู่ ดังเช่นคำกล่าวว่า “คนที่ทำผ้าเขียนเทียนหรือ...ยังมีนะที่เขาทำผ้าเขียนเทียนขาย แต่มีไม่กี่คน...ในกลุ่มเราก็มีแค่ 5-6 คนมั้งที่เขียนได้ เพราะทำผ้าเขียนเทียนต้องใช้ความสมาธิค่อนข้างสูง” (ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2567) การใช้งานขยายจากกระโปรงสู่เสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์อื่น เช่น “สมัยก่อนจะทำกระโปรงใช้อย่างเดียว สมัยนี้ทำเสื้อ ทำอะไรก็ได้...คนรุ่นใหม่เขาจะใช้ตัวปั๊มเอา...แต่อยู่ที่คนบางคนถ้าเขาทำได้จริง ๆ เขาจะไม่เอาตัวปั๊ม” (ผู้ผลิตผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567) แม้สินค้าที่ผลิตเพื่อขายจะทันสมัยขึ้น แต่ยังผสมผสานลายเก่าเพื่อคงอัตลักษณ์ม้ง เช่น “ก็ยังชอบใช้ลายเก่า ๆ มากกว่าค่ะ...คนซื้อก็ชอบค่ะ มันยังดูเป็นม้ง แต่ก็มีอะไรใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามา” (ผู้ผลิตผ้าม้ง 9, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2567) ผ้าเขียนเทียนในพื้นที่นี้จึงสะท้อนการรักษารากเหง้าและการปรับตัวต่อบริบทใหม่อย่างสมดุล ดังภาพและตารางต่อไปนี้

ภาพที่ 6-9 เขียนเทียนด้วยหลาจ้ง (ชาย) และแม่พิมพ์ลาย (ขวา) ในตำบลโป่งแยง

ตารางที่ 3 พัฒนาการของผ้าเขียนเทียนม้ง

ช่วงเวลา	วัสดุและเครื่องมือ	ลวดลายและสี	เทคนิค	การใช้งาน	การสืบทอด
ประมาณ ปี พ.ศ. 2530	ใช้วัสดุดั้งเดิม เช่น ผ้าใยกล้วย ทอมือ ขี้ผึ้ง ธรรมชาติ เตา ถ่าน หลาจ้ง และย้อมด้วยใบฮ่อมผสมขี้เถ้า	ใช้ลวดลาย เรขาคณิต ดั้งเดิม เช่น ลายตาเพชร ลายภูเขา ลายตีนไก่ ลายเม็ดข้าวเปลือก	ร่างลาย เขียนด้วยขี้ผึ้ง ย้อมด้วยใบฮ่อม และลอกขี้ผึ้งด้วยมือ	ใช้ในครัวเรือน เช่น กระโปรง และเปื้อนเด็ก	เรียนรู้ในครอบครัว โดยเฉพาะในหมู่ผู้หญิง
ปี พ.ศ. 2540–2550	เริ่มใช้ผ้าโรงงาน ขี้ผึ้งสำเร็จรูป หม้อละลายขี้ผึ้ง ไฟฟ้า และเครื่องมือสมัยใหม่บางชนิด	เริ่มนำลวดลายจากงานปัก เช่น ลายกันหอย ลายดาว ลายหูเสือ มาประยุกต์ใช้	ปรับใช้เทคนิคดั้งเดิมกับวัสดุใหม่ แต่ยังคงขั้นตอนเดิมเป็นหลัก	ผลิตเพื่อจำหน่ายในวงจำกัด ผ่านพ่อค้าคนกลาง เริ่มเข้าสู่ตลาด	จำนวนผู้สืบทอดลดลงจากบริบททางเศรษฐกิจ แต่ยังมีบางกลุ่มรักษาไว้
ปี พ.ศ. 2550–2567	ใช้แม่พิมพ์สำเร็จรูป หลา จ้งหั่วคู่-หั่วสาม แต่บางกลุ่มยังคงรักษาเครื่องมือดั้งเดิม	สร้างลายใหม่ เช่น ลายดอกไม้ สัตว์ และ เถาวัลย์ เพื่อเพิ่มความหลากหลาย	ยังใช้เทคนิคเดิมควบคู่กับเทคนิคสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ	ประยุกต์กับสินค้า เช่น เสื้อผ้า กระเป๋า ของตกแต่ง และใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยว	กระบวนการผลิตยังคงอยู่ แม้มีการผสมผสานกับเทคนิคใหม่เพื่อรองรับตลาด

2. อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยนี้วิเคราะห์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้งในตำบลโป่งแยง โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนามและตีความด้วยกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าผ้าม้งมิใช่เพียงเครื่องแต่งกายหรือสินค้า หากแต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนตามกาลเวลาและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และประวัติศาสตร์ งานวิจัยครอบคลุมการวิเคราะห์อัตลักษณ์ 8 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์และชาติ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ เพื่อสะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ม้งในโลกร่วมสมัยอย่างรอบด้าน

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สะท้อนผ่าน “ผ้าม้ง” ซึ่งเป็นตัวแทนของความทรงจำ ประเพณี และการปรับตัว

1) **ความทรงจำทางวัฒนธรรม** ในอดีต ผ้าม้งเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน ลวดลายดั้งเดิม เช่น ลายดาว ลายกันหอย และลายภูเขา สื่อถึงความเชื่อและรากเหง้า ทักษะการทอ ปัก และเขียนเทียนเป็นสิ่งที่คุณหญิงม้งต้องเรียนรู้

อย่างไรก็ตาม หลังปี พ.ศ. 2540 การทอและเขียนเทียนเริ่มลดลง เหลือเพียงบางชุมชน เช่น บ้านแม่सान้อย ที่ยังมีหญิงสูงวัยเพียง 3 คนสามารถทำได้ครบทุกขั้นตอน ดังคำให้สัมภาษณ์จากประธานกลุ่มทอผ้าผ้าม้งดาวม้งที่กล่าวว่า “ถ้าไม่ทำก็คิดว่าอีก 10 ปี การทำแบบนี้ก็หายหมด...ในหมู่บ้านนี้เดี๋ยวนี้เหลืออีกแค่ 3 คนค่ะ” (ผู้ผลิตผ้าผ้าม้ง 1, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2567) 2) **ความหมายเชิงพิธีกรรม** ปัจจุบัน ผ้าผ้าม้งยังคงใช้ในพิธีสำคัญ แม้รูปแบบร่วมสมัยขึ้น แต่ยังคงสะท้อนอัตลักษณ์ดั้งเดิม ขณะเดียวกัน บทบาทของผ้าผ้าม้งได้ขยายสู่แฟชั่น การศึกษา และการท่องเที่ยว ทำหน้าที่เป็นทั้งมรดกและเครื่องมือรักษาสถิติในโลกลสมัยใหม่

อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ สะท้อนผ่านผ้าผ้าม้งซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของความทรงจำและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 1) **ในฐานะสื่อกลางของความทรงจำทางประวัติศาสตร์** ลวดลาย เช่น ลายก้นหอย ลายภูเขา และลายตีนไก่ สื่อถึงการอพยพ ความเชื่อ และสิ่งแวดล้อมในอดีต ถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น ผ้าผ้าม้งเคยเป็นวัสดุหลักในการผลิตเสื้อผ้าและเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การย้ายถิ่นของชาวม้ง ดังคำให้สัมภาษณ์จากบ้านผานกกกล่าวว่า “หญิงชาวม้งนำเมล็ดพันธุ์กัญชงติดตัวระหว่างการหลบหนีสงครามจากจีน เพื่อปลูกและผลิตเสื้อผ้าให้ครอบครัวในถิ่นฐานใหม่” (ชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567) เรื่องเล่านี้สะท้อนว่า ผ้าผ้าม้งไม่ใช่เพียงสิ่งทอเพื่อการดำรงชีวิต แต่เป็นสัญลักษณ์ของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ การรักษาทักษะการผลิตจึงเป็นการธำรงความทรงจำที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม คนรุ่นใหม่เริ่มห่างจากการผลิตดั้งเดิมและมองผ้าผ้าม้งในเชิงแฟชั่นมากขึ้น ส่งผลให้ความเข้าใจต่อมิติประวัติศาสตร์ลดลง หากขาดการถ่ายทอดความหมายที่เกี่ยวข้องกับการอพยพอาจค่อย ๆ เลือนหายไป 2) **การเปลี่ยนแปลงในช่วงปี พ.ศ. 2530-2567** พบว่า ปี พ.ศ.2530 ผ้าผ้าม้งยังเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันและการผลิตในครัวเรือน ปี พ.ศ.2540-2550 การท่องเที่ยวส่งผลให้ผ้าผ้าม้งเข้าสู่ตลาด โดยเฉพาะในบ้านแม่สาใหม่ แม่सान้อย และผานกก ที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เส้นทางท่องเที่ยว และกิจกรรมสาธิต ปี พ.ศ.2550-2560 ผ้าผ้าม้งกลายเป็นวัตถุแสดงทางวัฒนธรรม แม้สร้างรายได้แต่ความเชื่อมโยงกับรากเหง้าลดลง หลังปี พ.ศ.2560 บางกลุ่ม เช่น บ้านแม่สาใหม่และแม่सान้อย พยายามฟื้นฟูรูปแบบดั้งเดิมและถ่ายทอดองค์ความรู้ แม้เป็นเพียงคนส่วนน้อย แต่สะท้อนความพยายามในการรักษาอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ในบริบทสมัยใหม่

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และชาติ สะท้อนผ่าน “ผ้าผ้าม้ง” ซึ่งเป็นทั้งสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์และสื่อกลางกับรัฐ 1) **ผ้าผ้าม้งกับการยืนยันอัตลักษณ์ชาติพันธุ์** ลวดลายและโครงสร้างเสื้อผ้าแสดงความเป็น “พวกเดียวกัน” ระหว่างม้งลายและม้งขาวในพื้นที่ อีกทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น ชาวม้งบ้านแม่सान้อยกล่าวว่า “ตอนนั้นเราได้ไปดูงานที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงดอยยาวคะ...ไปศึกษาวิธีทอผ้าของพวกเขา มันก็ต่างจากของม้งนะ เราก็ได้เรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ จากเขา” (ผู้ผลิตผ้าผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2567) 2) **การปรับตัวในสังคมไทย** ผ้าผ้าม้งยังมีบทบาทในพิธีกรรม เช่น งานปีใหม่ แม้ในชีวิตประจำวัน คนรุ่นใหม่หันมาแต่งกายร่วมสมัย ขณะที่ผู้สูงอายุยังคงใช้ผ้าแบบดั้งเดิมหรือแบบผสม ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านบวกละเตยที่กล่าวว่า “ผ้าผ้าม้งก็ยังคงสำคัญอยู่นะคะ มันช่วยให้เรารู้ว่าเราเป็นม้ง...แต่ในชีวิตประจำวันเราไม่ได้ใส่มันตลอดเวลาคะ” (ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าผ้าม้ง 7, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567) 3) **การเปลี่ยนแปลงภายใต้นโยบายรัฐ** หลังรัฐออกกฎหมายควบคุมพืชเสพติดในปี พ.ศ.2522 ทำให้ชาวม้งหยุดปลูกกัญชง ส่งผลให้ผ้าผ้าม้งดั้งเดิมเริ่มหายาก บางคนจึงหันมาใช้ผ้าสำเร็จรูปต่อมาในปี พ.ศ.2547 รัฐส่งเสริมการปลูกกัญชงเพื่อทดแทนการปลูกกัญชง และในปี พ.ศ.2556 ได้สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยใช้ผ้าผ้าม้งเป็นจุดขาย เช่น การจัดแสดงและสาธิตงานฝีมือ 4) **การแสดงอัตลักษณ์ในระดับชาติ** ปี พ.ศ.2563 ตัวแทนชาวม้งตำบลโป่งแยงได้ถวายผ้าผ้าม้งแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ

บรมราชินี ขณะเดียวกัน ชาวแม่บ้านแม่สาบน้อยได้สาธิตการทอผ้าในงาน “โครงการหลวง 53” แสดงถึงการที่รัฐเปิดพื้นที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งแสดงอัตลักษณ์บนเวทีระดับประเทศ

อัตลักษณ์ทางสังคม สะท้อนผ่านการใช้ผ้าม้งทั้งในฐานะเครื่องใช้และสัญลักษณ์ของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมไทย 1) **ผ้าม้งกับสัญลักษณ์ของตัวตน** ระหว่างปี พ.ศ.2530–2550 ผ้าม้งสะท้อนสถานะผ่านสีและลวดลาย เช่น ผู้สูงอายุใช้โทนเข้ม คนรุ่นใหม่ใช้สีสด ลวดลายเด่น หลังปี พ.ศ.2550 รูปแบบและวัสดุเปลี่ยน โดยเฉพาะผู้หญิงที่เริ่มใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูปมากขึ้น สะท้อนทั้งคุณค่าดั้งเดิมและแนวคิดปัจเจก 2) **การเผยแพร่และการยอมรับ** ผ้าม้งเริ่มแพร่หลายผ่านการท่องเที่ยว สื่อออนไลน์ และกิจกรรม เช่น เวิร์กช็อปในบ้านแม่สาบ การขายผ่าน Facebook, LINE, TikTok รวมถึงการสนับสนุนจากโรงเรียนและสื่อมวลชน อีกทั้งหน่วยงานต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ราชภัฏเชียงใหม่ แม่โจ้ สมาคม IMPECT และสถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย ได้เข้ามาศึกษาและถ่ายทอดเทคนิคใหม่ ๆ ให้ชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวแม่สาบน้อยกล่าวว่า “เมื่อก่อนคนที่ทำผ้าม้งมีเยอะอยู่นะ...แต่เดี๋ยวนี้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีใครอยากเรียนกันแล้ว...ทุกวันนี้มีหลายหน่วยงาน...มาศึกษาผ้าม้ง มาดูวิถีชีวิตของเรา...พวกเขาก็เอาเทคนิคใหม่ ๆ มาให้เรา” (ผู้ผลิตผ้าม้ง 2, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2567) 3) **การยกระดับสถานะช่างฝีมือ** ก่อนปี พ.ศ.2560 ช่างฝีมือยังไม่เป็นที่รู้จัก แต่เมื่อจำนวนลดลง กลับได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะผู้ได้รับรางวัล เช่น ปี พ.ศ.2564 ประธานกลุ่มดาวม่างได้รับรางวัล “ครูช่างศิลปหัตถกรรม” และปี พ.ศ.2567 ได้รับรางวัล “วิสาหกิจชุมชนดีเด่น” แสดงถึงการยอมรับในระดับจังหวัดและประเทศ 4) **ความต่างของแต่ละชุมชน** บ้านแม่สาบใหม่และแม่สาบน้อยยังคงรักษาการผลิตไว้ได้ดี ขณะที่บางหมู่บ้านขาดผู้สืบทอด หากขาดการสนับสนุน ผ้าม้งอาจเลือนหายจากบางพื้นที่ จึงควรมีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

อัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ สะท้อนการปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยมีผ้าม้งเป็นสื่อกลางสำคัญ 1) **แนวคิดการบริโภคเปลี่ยนแปลง** จากการพึ่งพาตนเอง เช่น ดัดแปลงผ้าเก่าและใช้วัสดุที่มี ไปสู่การบริโภคเชิงสัญลักษณ์หลังปี พ.ศ.2550 โดยคนรุ่นใหม่หันมาใช้เสื้อผ้าสำเร็จรูปหรือสั่งตัดผ่าน Facebook และ Shopee ขณะที่วัยกลางคนยังปักใจเอง ส่วนผู้สูงอายุยังคงผลิตผ้าใช้ 2) **การพัฒนาตลาดผ้าม้ง** หลังปี พ.ศ.2555 ผ้าม้งพัฒนาเป็นธุรกิจท้องถิ่น เช่น บ้านแม่สาบใหม่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว บ้านแม่สาบน้อยจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน มีช่องทางจำหน่ายทั้งร้านค้า งานแฟร์ ออนไลน์ และเวิร์กช็อป นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบการรายย่อย 7 รายในตำบลทั้งงานปัก ผ้าเขียนเทียน การตัดเย็บ และการจำหน่าย สะท้อนบทบาทใหม่ของผู้หญิงในฐานะผู้ผลิตและผู้ประกอบการ ทำให้ผ้าม้งกลายเป็นทั้งมรดกวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจในสังคมร่วมสมัย

อัตลักษณ์ทางเพศ สะท้อนผ่านบทบาทที่ต่างกันของหญิงและชายในงานหัตถกรรม ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมและเศรษฐกิจ 1) **บทบาททางเพศกับการทำผ้าม้ง** ผู้หญิงมีบทบาทหลักในการทอ ปัก และเขียนเทียนผ้า เป็นเกณฑ์วัดความสามารถและสถานะ โดยเรียนรู้ตั้งแต่เด็ก ขณะที่ผู้ชายผลิตเครื่องมือ เช่น กี่ทอผ้า เข็ม และขนส่งวัตถุดิบ เช่น ดันกัญชง ดังคำให้สัมภาษณ์จากผู้ชายม้งจากบ้านแม่สาบน้อยกล่าวว่า “ตั้งแต่ภรรยาเข้าไปทำงานในกลุ่มทอผ้านี้ผมก็ช่วย...ก็อยากช่วยเท่าที่ทำได้” (ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 11, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567) และ “สมัยนี้หนุ่ม ๆ ไม่ทำกันแล้ว...วัฒนธรรมนี้ก็อาจรักษาต่อไปได้ยาก” (ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าม้ง 12, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2567) สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของบทบาทชายในปัจจุบัน 2) **ผ้าม้งกับอัตลักษณ์ของผู้หญิง** เดิมผู้หญิงต้องมีทักษะด้านผ้าเพื่อแสดงบทบาทแม่บ้าน ดังคำให้สัมภาษณ์จากชาวแม่สาบผานกกกล่าว “ตอนเด็ก ๆ ต้องปักผ้า...แต่สมัยนี้ไม่เหมือนตะก่อน...บางคนเลือกไปทำงานในเมือง เพราะได้เงินเร็วกว่า” (ชาวบ้านที่มีอายุ

มากกว่า 50 ปี 1, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567) ปัจจุบันผู้หญิงมีอิสระมากขึ้น เช่น ทำธุรกิจ เปิดร้าน สะท้อนบทบาทใหม่ในฐานะผู้สร้างรายได้ ขณะเดียวกันผู้ชายบางคนเริ่มช่วยเหลือ เช่น ซื้ออุปกรณ์หรือแบ่งเบางานบ้าน แสดงถึงความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ทางเพศในสังคมร่วมสมัย

อัตลักษณ์ทางสุนทรียะ เชื่อมโยงกับชาติพันธุ์ สังคม และประวัติศาสตร์ โดยผ่านเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านจากชนบสู่ความหลากหลายภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ 1) **อัตลักษณ์แบบดั้งเดิม** เน้นความกลมกลืนเหมาะสม และศักดิ์สิทธิ์ เช่น การใช้ผ้าไหมยกก๊วยซงและสิริธรรมชาติดำน้ำเงินเข้ม สื่อถึงความสงบและวิถีบนพื้นที่สูง ลวดลายเรขาคณิต เช่น ลายกันหอย ลายภูเขา ลายกากบาท สะท้อนความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังคำสัมภาษณ์จากชาวม้งบ้านบวกเตยกล่าวว่า “เวลาผู้ชายไปล่าสัตว์...สัตว์จะเห็นเราง่าย ๆ ก็เลยใช้ต้นคราม...ย้อมผ้าให้เป็นสีดำ...กลมกลืนกับป่า” (ผู้ผลิตผ้าไหม 7, สัมภาษณ์, 26 มีนาคม 2567) ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดศิลปะปักผ้า โดยลวดลายสะท้อนความประณีตและคุณค่าความมั่นคงของชุมชน 2) **การเปลี่ยนแปลงหลังปี พ.ศ. 2550** ความงามไม่จำกัดเฉพาะผู้อาวุโส เยาวชนและผู้ชายเริ่มมีบทบาท เช่น ใช้สีสด ลวดลายใหม่ ผ้ายัดเครื่องจักร แม้เอกลักษณ์ดั้งเดิมลดลง แต่เปิดพื้นที่ให้แสดงตัวตน เช่น เสื้อสีม่วงของผู้ชายในเทศกาล 3) **ปัจจัยส่งผล** ได้แก่ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสื่อออนไลน์ ผ้าไหมกลายเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ทางอัตลักษณ์ เช่น บางรายออกแบบตามแฟชั่นหรือแรงบันดาลใจส่วนตัว บางรายจับคู่ลายกับเสื้อผ้าแฟชั่น ดังคำให้สัมภาษณ์จากสมาชิกกลุ่มทอผ้าม้งดาวม่างในบ้านแม่สาบกล่าวว่า “ลูกค้าไม่ได้สนใจแค่ความเป็นดั้งเดิม...เราก็เลยต้องคิดแบบใหม่ ทำยังไงให้ยังมีลายม้ง แต่ไม่ดูโบราณเกินไป” (ผู้ผลิตผ้าไหม 10, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2567) ผ้าไหมจึงเป็นทั้งของใช้และสื่อกลางในการหลอมรวมรากวัฒนธรรมกับแนวคิดใหม่อย่างต่อเนื่อง

อัตลักษณ์ทางคติความเชื่อ สะท้อนผ่านระบบความเชื่อที่เคารพบรรพบุรุษและธรรมชาติ โดยผ่านเป็นทั้งสัญลักษณ์วัฒนธรรมและสื่อกลางทางจิตวิญญาณ 1) **คติความเชื่อแบบดั้งเดิม** ผ้าไหมถูกใช้ในพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้บรรพบุรุษ งานศพ และพิธีนำวิญญาณกลับบ้านเกิด โดยเฉพาะผ้าไหมยกก๊วยซงและลวดลาย เช่น ลายกันหอย ลายภูเขา ที่สื่อถึงเทพธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ และความหมุนเวียนของชีวิต เส้นแบ่งกระโปรงยังสะท้อนความทรงจำเรื่องการอพยพ 2) **การเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย** บทบาทศักดิ์สิทธิ์ของผ้าลดลงในคนรุ่นใหม่ เช่น ชาวม้งบ้านผานกกกล่าวว่า “จริง ๆ ก็ไม่ได้รู้สึกจำเป็นต้องใส่ชุดม้งตลอดเวลา...แค่ใจเรายังเคารพ ยังคิดถึงเขาอยู่ก็พอ” (ชาวบ้านที่เคยใช้ผ้าไหม 8, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2567) ศาสนาคริสต์ทำให้บางครอบครัวเลิกใช้ผ้าในพิธี แต่ยังใส่ในเทศกาลเพื่อแสดงความเป็นม้ง และเมื่อเกิดวิกฤต เช่น การเจ็บป่วย ยังมีการกลับไปใช้ผ้าในพิธีแบบเดิม แสดงให้เห็นว่าผ้าไหมยังเป็นสื่อเชื่อมโยงคน วิญญาณ และวัฒนธรรม แม้ในบริบทที่เปลี่ยนไป

จากผลการวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่า ผ้าไหมในตำบลโป่งแยงมีพัฒนาการต่อเนื่องระหว่างปี พ.ศ. 2530–2567 ทั้งในด้านวัสดุ เทคนิค ลวดลาย การใช้งาน และการสืบทอด ผ้าทอมีการผสมวัสดุใหม่ ผ้าปักปรับลวดลายให้ตอบโจทย์ตลาด ส่วนผ้าเขียนเทียนยังคงรักษาภูมิปัญญาควบคู่กับการปรับตัวเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาการเหล่านี้สะท้อนศักยภาพของชาวม้งในการปรับตัวต่อบริบทสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายรัฐที่เปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกัน ผ้าไหมยังเป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ในการก่อร่างและต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลายมิติ สะท้อนพลวัตของความเปราะบางที่มีใช้สิ่งตายตัว แต่เป็นผลลัพธ์ของการเลือก สร้างสรรค์ และปรับตัวอย่างต่อเนื่องในสังคมร่วมสมัย

จากผลการวิเคราะห์ทั้งหมด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบของผ้าไหมแต่ละประเภทในสามช่วงเวลาเพื่อชี้ให้เห็นการสร้างและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์อย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาผ้าไหมทั้งสามประเภทในช่วงปี พ.ศ. 2530 ได้แก่ ผ้าทอ ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน พบว่ามีรูปแบบร่วมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอย่าง

เด่นชัด เช่น การผลิตภายในครัวเรือนโดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิง การใช้ในพิธีกรรมสำคัญ วัสดุและเทคนิคแบบดั้งเดิม และการผลิตเพื่อใช้เอง ล้วนสะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคม เพศ วัฒนธรรม ความเชื่อ สุนทรียะ และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันแต่ละประเภทก็มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ผ้าทอเน้นโครงสร้างชุดและความเชื่อ ผ้าปักแสดงสถานะและจำแนกกลุ่ม ส่วนผ้าเขียนเทียนใช้เฉพาะในกระโปรงของม้งลาย และสะท้อนจักรวาลทัศน์ของกลุ่มม้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2540–2555 ผ้าม้งทั้งสามเริ่มปรับตัวกับบริบทที่เปลี่ยนไป โดยมีการใช้วัสดุสำเร็จรูป ผสมผสานความดั้งเดิมกับความทันสมัย แต่ยังคงรักษาหน้าที่ทางพิธีกรรมและเน้นผลิตเพื่อใช้เอง รูปแบบเหล่านี้แสดงถึงการต่อรองอัตลักษณ์ในหลายมิติ ส่วนในด้านเฉพาะ ผ้าทอเริ่มหายไปจากชีวิตประจำวัน เหลือใช้ในพิธีกรรม ผ้าปักยังคงเป็นทักษะสำคัญของผู้หญิงม้ง และผ้าเขียนเทียนมีข้อจำกัดด้านวัตถุดิบ แต่ยังคงปรากฏในกลุ่มม้ง และเริ่มผลิตเพื่อขายนักท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ ระหว่างปี พ.ศ. 2555–2567 ผ้าม้งทั้งสามมีแนวโน้มเข้าสู่ระบบตลาดมากขึ้น ทั้งในด้านการจำหน่าย การออกแบบ การใช้วัสดุสมัยใหม่ และการสนับสนุนจากภายนอก สะท้อนอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และชาติพันธุ์ ในรูปแบบเฉพาะ ผ้าทอถูกจำกัดเฉพาะการอนุรักษ์ ผ้าปักยังคงถ่ายทอดในครัวเรือนและโรงเรียน พร้อมพัฒนาเป็นงานออกแบบร่วมสมัย ส่วนผ้าเขียนเทียนเหลือเพียงในกลุ่มช่างฝีมือ ใช้ทั้งในพิธีกรรมและเชิงพาณิชย์ สะท้อนอัตลักษณ์หลากหลายที่พลิกเปลี่ยนตามบริบท

อภิปรายผล

การอภิปรายผลมุ่งเน้น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ พัฒนาการของผ้าม้ง และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผ่านผ้าม้ง ซึ่งสะท้อนกระบวนการสร้างสรรค์ การปรับตัว และการสื่อสารตัวตนภายใต้บริบทสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นบทบาทของผ้าม้งในฐานะพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ และเสนอแนวทางพัฒนาหัตถกรรมชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับสังคมไทยร่วมสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พัฒนาการของผ้าม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษานี้วิเคราะห์ผ้าม้งสามประเภท ได้แก่ ผ้าทอใยกล้วยง ผ้าปัก และผ้าเขียนเทียน ซึ่งต่างจากงานก่อนหน้า เช่น สไบทิพย์ ตั้งใจ (2558), เกศินี ศรีรัตน์ (2553) และสุนิดา ดุแสง (2564) ที่เน้นเฉพาะผ้าปักในเชิงวัฒนธรรม โดยไม่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมหรือเศรษฐกิจ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผ้าเขียนเทียนดั้งเดิมใช้ผ้าทอในครัวเรือน แต่เมื่อบริบททางกฎหมายและเศรษฐกิจเปลี่ยนไป จึงหันมาใช้ผ้าสำเร็จรูป เช่นเดียวกับผ้าปักที่เริ่มใช้ผ้าตารางหลังปี 2540 เพื่อความสะดวก ด้านลวดลาย ผ้าปักและผ้าเขียนเทียนซึ่งเคยมีลวดลายต่างกัน กลับเริ่มมีลักษณะร่วม เช่น ลายกันหอย ลายกากบาท และลายโค้ง อันเป็นผลจากการใช้เครื่องมือใหม่ เช่น เครื่องปั๊มแทนหลาจิ้ง ซึ่งช่วยตอบโจทยร์สมัยยุคใหม่ การจำแนกลวดลายเป็นดั้งเดิม ดัดแปลง และใหม่ยังไม่พบชัดในงานของ Zhou (2012) และ Wang (2011) ที่เน้นบริบทจีน อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบกับจีนพบรากวัฒนธรรมร่วม เช่น ลายกันหอย ลายดาว ลาย “卍” และลายเรขาคณิต สอดคล้องกับ Yu (2020) ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงของลวดลายในจีนสะท้อนการปรับตัวด้านความงาม ซึ่งใกล้เคียงกับแนวโน้มของกลุ่มม้งในไทย

อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

จากผลการวิจัยพบว่า “ผ้าม้ง” ในตำบลโป่งแยงมิใช่เพียงสิ่งทอหรือวัตถุเชิงศิลป์ หากแต่เป็นสื่อกลางสำคัญในการสร้าง แสดงออก และต่อรองอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหลากหลายมิติ ได้แก่ วัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ สังคม เศรษฐกิจ เพศ สุนทรียะ และคติความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงของผ้าผืนระหว่างปี พ.ศ. 2530–2567 สะท้อนพลวัตของอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างและต่อรองตามบริบทสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ Hall (2019) ที่มองอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวอย่างไม่สิ้นสุด และแนวคิดของ Naroll (1964) ที่เสนอว่าวัฒนธรรมสามารถเป็น “พื้นที่แห่งความทรงจำร่วม” ซึ่งเห็นได้จากบทบาทของผ้าผืนในพิธีกรรม เช่น งานปีใหม่และพิธีแต่งงาน ลวดลายและเทคนิคการปักในผ้าผืนผืนของประกอบด้านความเชื่อ ประวัติศาสตร์ เพศ และเศรษฐกิจไว้ในผืนเดียวกัน สะท้อนอัตลักษณ์ที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันและเคลื่อนไหวตามกาลเวลา สอดคล้องกับแนวคิดของ Geertz (2000) ที่ชี้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีรากฐานจากระบบความหมายและพิธีกรรมของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มม้งในต่างประเทศ พบลักษณะเฉพาะของผ้าผืนในประเทศไทยที่ยังคงเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงมากกว่าการเป็นเพียงสัญลักษณ์ ในสหรัฐอเมริกา Tortore (2004) ชี้ว่าผ้าผืนในกลุ่ม Hmong American กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เน้นการแสดงออกในงานเทศกาล มากกว่าการใช้งานจริง ในลาว Magliveras (2020) วิเคราะห์ลวดลายสมมาตรเพื่อแสดงจิตวิญญาณของชาวม้งพลัดถิ่น แต่ไม่วิเคราะห์กระบวนการผลิต ในขณะที่ Zhang (2014) อธิบายว่าในจีน ผ้าผืนกลายเป็นพื้นที่ต่อรองกับรัฐในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” ผ่านการแต่งกายดั้งเดิม ต่างจากประเทศไทยที่ผ้าผืนเป็นผลของการเลือก ประยุกต์ และสร้างสรรค์ ร่วมสมัย บนฐานวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ จากการเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า ผ้าผืนในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะ คือผืนการใช้งานจริง พิธีกรรม และตลาดร่วมสมัยเข้าไว้อย่างยืดหยุ่นและมีพลวัต เมื่อพิจารณาด้วยกรอบทฤษฎีเครื่องมือ (Instrumentalism) ผ้าผืนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางอัตลักษณ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้ต่อรองสถานะทางเศรษฐกิจ เช่น ในบ้านแม่สาบน้อย ผู้หญิงม้งให้ข้อมูลว่าปัจจุบันนิยมซื้อผ้าสำเร็จรูปมากขึ้นเพราะต้องทำงานนอกบ้าน ผ้าผืนจึงเปลี่ยนจากของใช้ในครัวเรือน เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ในตลาด ตามแนวคิดของ Cohen (2017) ที่ชี้ว่าอัตลักษณ์สามารถใช้เพื่อแปลงสถานะให้เป็นทรัพยากรในเชิงสังคมและเศรษฐกิจ ในด้านอัตลักษณ์ทางเพศ บทบาทของผู้หญิงม้งในฐานะผู้ผลิตผ้าผืนตั้งแต่วัยเด็กสะท้อนการจัดวางบทบาทตามโครงสร้างครอบครัวแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผู้หญิงรุ่นใหม่หลายคนเริ่มออกแบบผ้าและขายผ้าในชื่อของตนเอง สะท้อนการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศแบบใหม่ตามแนวคิดการสร้างสรรค์ (Constructivism) ของ Hall (2019) และ Tajfel & Turner (1986) ในด้านคติความเชื่อ ผ้าผืนยังมีบทบาทในพิธีกรรมสำคัญ เช่น ลวดลาย “กันหอย” และ “ลายแปดเหลี่ยม” ใช้ในผ้าปักและกระโปรงปีใหม่ของผู้หญิงเพื่อแสดงความพร้อมตามความเชื่อดั้งเดิม ผู้ให้ข้อมูลในบ้านแม่สาบใหม่ระบุว่าเด็กผู้หญิงต้องฝึกปักผ้าไว้ใช้ในปีใหม่ มิฉะนั้นจะรู้สึกอับอายต่อสังคม สถานการณ์นี้สะท้อนบทบาทของผ้าในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ระหว่างรุ่น ซึ่งอธิบายได้ด้วยทฤษฎีดั้งเดิม (Primordialism) ของ Geertz ที่ชี้ว่าอัตลักษณ์ฝังอยู่ในความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดกันมา จากแนวคิดทฤษฎีพรมแดน (Boundary Theory) ของ Barth (2014) และ Wang Mingke (2008) ผ้าผืนสามารถเป็นเส้นแบ่งเชิงสัญลักษณ์ระหว่าง “ภายใน” และ “ภายนอก” กลุ่ม เช่น ลวดลายที่ใช้ในพิธีกรรมภายในชุมชน เมื่อถูกนำมาประยุกต์กับสินค้าในตลาดการท่องเที่ยว ยังคงรักษารากประกอบบางอย่างไว้ สะท้อนกระบวนการเจรจาอัตลักษณ์ข้ามพรมแดนวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต ทั้งนี้หากเปรียบเทียบกับงานของ สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553), Zeng Jing (2012) และ Yang Junchu (2022) จะพบว่างานเหล่านั้นแม้เสนอการสร้างอัตลักษณ์ในระดับชาติหรือชาติพันธุ์ แต่ยังมีได้ลงลึกถึงบทบาทของวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันอย่างละเอียดเท่ากับการนิยามของผ้าผืนในตำบลโป่งแยง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1) ควรส่งเสริมบทบาทของชุมชนม้งในการอนุรักษ์ผ้าผืนผ่านการขึ้นทะเบียนมรดก การจัดกิจกรรมวัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
- 2) ควรสนับสนุนงบประมาณและกลยุทธ์การสร้างแบรนด์ผ้าผืน ทั้งด้านการออกแบบ การตลาด และช่องทางจำหน่าย
- 3) ควรขยายกิจกรรมเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เช่น การแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และการจัดนิทรรศการ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจในความหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

- 1) ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ประเภทต่าง ๆ เพื่อเข้าใจกลไกการก่อหนุนหรือความขัดแย้งของอัตลักษณ์ในสังคมปัจจุบัน
- 2) ควรศึกษาทฤษฎีเพิ่มเติม เช่น ทฤษฎีหลังอาณานิคมและทฤษฎีเพศภาวะ เพื่ออธิบายบทบาทของผ้าผืนในบริบทรัฐ-ชาติและอำนาจ
- 3) ควรเปรียบเทียบผ้าผืนกับสื่อวัฒนธรรมอื่นของชาวม้งหรือของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อศึกษาบทบาทของวัตถุในกระบวนการก่อร่างอัตลักษณ์

เอกสารอ้างอิง

- เกศินี ศรีรัตน์. (2010). *บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้งบ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่* [The role of embroidery in the lifestyle of Hmong people in Nong Hoi Village, Mae Rim District, Chiang Mai Province] (Research report). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- โชติกา ศรีประเสริฐ. (2011). “อัตลักษณ์” (Identity): คุณลักษณะเฉพาะตัวของชาติพันธุ์. *การบริหารและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 6(1), 12–17.
- สไบทิพย์ ตั้งใจ. (2015). *การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่* [Preservation and transmission of Hmong embroidery art in Phanokkok Village, Pong Yaeng Subdistrict, Mae Rim District, Chiang Mai Province] (Master's thesis). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมัย สุทธิธรรม. (1998). *สารคดีชนกลุ่มน้อยบนพื้นที่สูง “แม่ว”* [Documentary on highland ethnic group “Meo”]. กรุงเทพฯ: เลิฟแลนด์เพรส.
- สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. (2010). *การสื่อสารเพื่อสร้าง อนุรักษ์ และต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์* [Communication for constructing, maintaining, and negotiating Mon identity among displaced Mon people in Thailand amidst globalization] (Doctoral dissertation). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนิดา ดุแสง. (2021). *มิติด้านจิตวิญญาณในการปักผ้าชาติพันธุ์ม้ง* [Spiritual dimension in Hmong ethnic embroidery] (Master's thesis). มหาวิทยาลัยพายัพ.

- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2003). *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด* [Identity: A review of theories and conceptual frameworks]. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Barth, F. (2014). *Ethnic groups and boundaries* (L. Liqin, Trans.). Shanghai: The Commercial Press. (Original work published 1969)
- Cohen, A. (2017). *Custom and politics in urban Africa*. London: Routledge.
- Geertz, C. (2000). *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hall, S. (2019). *Essential essays, volume 2: Identity and diaspora*. Durham, NC: Duke University Press.
- Magliveras, S. S. (2020). Hmong textiles, symmetries, perception and culture. *Symmetry*, 12(11), 1829. <https://doi.org/10.3390/sym12111829>
- Naroll, R. (1964). On ethnic unit classification. *Current Anthropology*, 5(4), 283–312.
- Shi, C. (2006). *世界苗族迁徙史* [The moving history of the Miao in the world]. Guiyang, China: Guizhou People's Publishing House.
- Sun, J. (1998). Ethnic groups and ethnic group identity. *Journal of Sun Yat-sen University (Social Science Edition)*, 2, 23–30.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7–24). Nelson-Hall.
- Torntore, S. J. (2004). Fashion, tradition, and cultural authentication: Change in Hmong American ethnic textiles and aesthetics at Hmong New Year. In *Textile Society of America Symposium Proceedings*. <https://digitalcommons.unl.edu/tsaconf/441>
- Wang, M. (2008). *羌在汉藏之间: 川西羌族的历史人类学研究* [The Qiang between Han and Tibetan: A historical anthropological study of the Qiang people in Western Sichuan]. Beijing, China: Zhonghua Book Company.
- Wang, Y. (2011). *A study on the costume of the Flower Miao in Jingzhou, Hunan* (Doctoral dissertation). Soochow University.
- Weber, M. (2010). *Economy and society* (Y. Kewen, Trans.). Shanghai: Shanghai Century Publishing Group. (Original work published 1922)
- Yang, J. (2022). *Minangkabau: From ethnic identity to national identity* (Doctoral dissertation). Beijing Foreign Studies University.
- Yu, J. (2020). *The style evolution and aesthetic transformation of the Miao wax printing in Danzhai and Rongjiang* (Doctoral dissertation). Central University for Nationalities.
- Zeng, J. (2012). *A study on the identity of female images in the epic ballads of ethnic minorities in Yunnan* (Doctoral dissertation). Yunnan University.

- Zhang, S. (2014). 苗族服飾与苗族自我認同意識—清朝至民国時期的貴州苗族改裝運動為中心 [Transition in Miao clothing and Miao identity by policies of “the reform on dress”: Focusing on the Qing Dynasty and the Republic of China in Guizhou Province]. *Journal of Ethnology*, (5), 25–33.
- Zhou, Y. (2012). *The meaning, imagination, and construction: An anthropological observation of contemporary Chinese exhibition-type Miao clothing design* (Doctoral dissertation). Central University for Nationalities.

